

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Šikana

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Irena Ocetková, Ph.D.

Vypracovala:

Hana Tejkalová

Lysice 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Šikana“ zpracovala samostatně a použila jsem jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Lysice 10. března 2009

.....

Hana Tejkalová

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Ing. Ireně Ocetkové, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Hana Tejkalová

OBSAH

Úvod	2
1. Šikana	5
1.1. Historie	5
1.2. Definice, příčiny a vývojová stádia	8
1.3. Agresor, oběť a neobvyklé formy šikanování	11
1.4. Dílčí závěr	17
2. Šikanování ve školách	18
2.1 Šikana ve škole a její projevy	18
2.2 Zvláštnosti šikany u dětí a mládeže	22
2.3 Diagnostika a vyšetřování šikany	23
2.4 Dílčí závěr	38
3. Chyby v boji proti šikaně	39
3.1 Nejčastější chyby pedagogů	39
3.2 Negativní vliv rodiny	40
3.3 Negativní vliv společnosti	41
3.4 Dílčí závěr	42
4. Následky šikany a její prevence	43
4.1 Destruktivní účinek šikanování	43
4.2 Oběti počátečních a pokročilých stádií šikany	44
4.3 Primární a sekundární prevence šikany	45
4.4 Dílčí závěr	46
5. Příklady šikany z praxe	47
Závěr	52
Resumé	54
Anotace	55
Seznam použité literatury	56

Úvod

Šikana je velice závažný, společensky nebezpečný jev, ohrožující oběť fyzicky, ale zejména psychicky. Tento jev, o němž se v minulosti hovořilo převážně v souvislosti s výkonem vojenské základní služby nebo alespoň z tohoto prostředí prosáklý na veřejnost informace o ní, se nyní projevuje i v jiných oblastech. Pravděpodobně vlivem volnějších společenských mravů, výchově v rodině, kdy vlivem zaneprázdněnosti rodičů na děti často není čas a v neposlední řadě vlivem dnešní uspěchané doby se tento jev začal projevovat i ve školách, na pracovištích i v jiných uzavřených kolektivech.

V posledních několika letech se na narůstající agresivitu dětí ve školách, tzv. šikanu mezi spolužáky stále častěji poukazuje, zabývají se jí i média, policie má své specialisty pro tuto tematiku a osvětová činnost v této oblasti je na velmi dobré úrovni. Děti jsou poučovány ve škole, v mimoškolních kroužcích i v rodinách o tom, aby se o případných projevech šikany nebály mluvit.

Osvětová činnost je zaměřena také na rodiče, kteří by měli umět rozpoznat již první náznaky šikany páchané na jejich dítěti, uměli s ním správně komunikovat, problém rozpoznat, analyzovat a následně citlivě zasáhnout. Řešení tohoto problému by tedy mělo spočívat především na rodičích dětí, pedagogických pracovnících a psychologích.

Pojem šikany je značně široký, neboť šikana se může projevovat různými způsoby, od pouhého přezírání přes drobné krádeže až po přímé fyzické napadání. Velmi často je jevem latentním, kdy musíme být dobrými pozorovateli. Často pouhá změna nálady dítěte, uhýbavé pohledy, nechut' chodit do školy, kdy dítě předstírá nevolnost, bolesti hlavy apod., je již příznakem toho, že se může něco dít a je tedy čas situaci citlivě řešit. Dítě bývá často psychicky vydíráno ze strany aktéra šikany, a proto se bojí o celé věci mluvit, je tedy třeba mu vysvětlit, že přesto, že ve škole je „samo“ bez rodičů, k žádnému splnění výhrůžek nedojde pokud se do tohoto dospělé osoby vloží včas.

Bohužel v současné době jsou známy i případy, kdy dítě je ve škole šikanováno učitelem. V takovém případě by rodič měl školu navštívit, s učitelem si promluvit na jiné téma, než téma týkající se tohoto problému a pokud se mu jeví obava dítěte jako správná, je třeba na to upozornit ředitele školy a v případě, že ani toto nebude mít žádný efekt, přehlásit dítě na jinou školu. Podíváme-li se na problém šikany hlouběji, zjistíme, že pokud není odhalena včas, zanechává na dítěti následky v psychické oblasti i do budoucna. V takovém případě není možné takovou situaci podceňovat a dítě předat do odborné péče psychologů a jiných specializovaných odborníků. Včasné odhalení šikany je tedy závislé na pečlivém pozorování dospělých, učitelů nebo i spolužáků a rodičů. Včasné musí být i řešení zjištěného problému. Pokud je to možné, je lepší řešit situaci na místě, v rámci školy za součinnosti rodičů.

Někdy však výchovné či terapeutické metody nepomáhají a potom nezbyvá, než na pomoc přivolat orgány činné v trestním řízení, neboť některé projevy šikany naplňují skutkovou podstatu trestných činů. Dokážeme-li zastavit agresi v dětském věku, máme naději, že snížíme nebo zastavíme riziko kriminalizace v dospělosti. Bude-li tomu naopak, dítě zjistí, že krutost se vyplácí, je-li nepotrestána a jeho brutalita a agresivita poroste.

Cílem mé bakalářské práce je interpretovat, rozebrat a posoudit problematiku šikany obecně a šikany mezi dětmi na základní škole. Současně se zabývat prevencí a jejím vlivem na vývoji šikany a nalezení určitých východisek a řešení, směřujících ke snížení tohoto negativního jevu.

První kapitola mé bakalářské práce je zaměřena na šikanu obecně. Zejména na historii, vývoj, příčiny, vývojová stadia šikany a definicí oběti a agresora šikany. Také obsahuje neobvyklé formy šikanování.

Druhá kapitola se zabývá šikanováním ve školách a to zejména projevy šikany, zvláštnostmi šikany u dětí a mládeže, její diagnostikou a vyšetřováním.

Ve třetí části uvádím nejčastější chyby v boji proti šikaně a to ze strany pedagogů, rodiny i společnosti.

Čtvrtá část je zaměřena na následky šikany a neméně důležitou prevenci.

V páté kapitole popisuji případy šikany z praxe, a to jak v zaměstnání, tak i svého zaměstnání a dále poznatkům, které jsem načerpala v době konání své studijní praxe na Základní škole Edvarda Beneše v Lysicích.

Jako hlavní metodu při zpracování práce jsem použila obsahovou analýzu dostupných materiálů a následně logické a deduktivní vyvození závěrů.

Ve své práci se zabývám šikanou v obecné rovině a dále šikanou mezi dětmi a mládeží na základních školách.

1. Šikana

Šikana je zařazena mezi ty sociálně patologické jevy, které jsou stále více středem pozornosti, a které zasahují stále širší kategorie obyvatelstva. Při němž je zejména omezována osobní svoboda, svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku. Jedná se o složitý a komplexní problém, který není možno právně pojmut jako jeden celek, neboť svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví. Šikanování je problémem celospolečenským.

1.1 Historie šikany

Šikana je v současné době pojem, který je skloňován ve všech pádech. Je významným problémem současné doby. Na otázku, kde se vzala, je třeba nahlédnout zpět, do historie.

V dávných dobách znali lidé jen právo odplaty. Teprve později, když byla vynalezena justice, se naši předkové naučili vážit si doznání. Mučení nahradil boží soud. Mučení a popravy vždy neodolatelně přitahovaly publikum. Lidé se při popravách bavili jako na nějaké slavnosti. Většinou nešlo jen o potrestání, ale také o ponižení a pokoření člověka. Ve všech dobách existovaly v různých historických podobách různé pranýře, pláště hanby a trestající masky. Mučitelé přibíjeli oběti ke kůlům, zavírali do klecí, zavěšovali do košů. Kdokoliv z kolemjdoucích měl možnost poniženou bytost urážet, poplivat ji i udeřit. Vypalování tělesných znamení sloužilo nejen k identifikaci otroků a vojáků, ale také k identifikaci zlodějů a kuplířů. Useknutí ruky, trest dodnes běžný v některých arabských zemích, postihovalo zloděje, penězokaze i válečné zajatce. Oslepování za války bylo účinnou metodou, jak vyřadit protivníka z boje. Kastrace byla prostředkem, jak pokořit protivníka a zabránit mu v plození potomstva. Genitálie se uřezávaly nejen znásilňovatelům, ale i nevěrným manželům. Za všech dob bylo zvláště oblíbené bičování, kterým se trestali alkoholici, příliš vášnivé ženy, duševně nemocní, buřiči a zloději. Trest smrti se za dávných časů vykonával shozením ze skály nebo z věže. Kamenovány byly přednostně nevěrné ženy. Smrt utopením se v určitých dobách preferovala jako způsob masového ničení. Ještě v roce 1905 zvolili tuto metodu

Rusové proti Číňanům – za copy je k sobě přivazovali a házeli do Amuru. Číňané měli pro každý delikt speciální způsob mučení, které sahalo od vykloubení údů, vypalování znamení, bičování, pranýřování, přes mrzačení, vypichování očí a usekávání končetin až po smrt v ohnivé peci, ukamenování, utopení a stětí. Dalším oblíbeným způsobem usmrcování bylo napájení oběti vodou a vínem při současném podvázání penisu. Tento způsob je znám ze starého Říma doby Tiberiovy. Upálení byli především traviči a „čarodějnice“, také ovšem reformátor Jan Hus a Johanka z Arcu. Lidé se předhazovali divoké zvěři, a aby se bolest umírajícího co nejvíce prodlužovala, používalo se také menších zvířat.

Ke konci 18. století se trest smrti vykonával převážně věšením. I zde bylo ovšem možno prodlužovat utrpení. Pachatel nebyl rdoušen, ale věšeli ho za ruce a nohy. Stětí bylo zpravidla privilegiem šlechticů, protože bylo rychlé a bezbolestné. Později byla vynalezena gilotina. Za všech časů bylo velikou potupou přivazování ke kůlu. Stejně jako při ukřižování zde nastávala smrt až po mnoha hodinách i dnech. Ve středověkých kobkách a věznicích si dnešní návštěvníci prohlížejí pásy cudnosti a železné obojky. Někdejší mechanická mučidla se proměnila ve smrtící plyny, v hořící cigarety, v lesklé skalpely a v duševní muka.

V 18. století se po celé Evropě rozšířilo flagelantství. Zemí jeho původu byla Anglie. Flagelanti táhli krajem a na tržištích se nechávali bičovat. Ve Francii se ženám republikánkám palicí osázenou hřebíky vbíjelo na zadnici znamení lilie. Od otroků se sice vyžadovala práce, především tu však byli proto, aby měl majitel právo je trestat.

Na násilí reaguje zajímavým způsobem dav. Jeho původní odpor se velmi rychle proměňuje v krvelačnost a chlípnost.

Kulturní země se zřekly mučení a daly je do „klatby“. Místo toho začaly uplatňovat jemnější a záludnější formu trápení a týrání. Jde o všudypřítomné šikanování, které spočívá v tisíci zlomyslnostech všedního dne. Šikanování se rodí ze msty, jde vlastně o moc bezmocných, která se těší z bezmoci oběti.

Proti šikanujícím lidem nic nezmůžeme, protože právo je často na jejich straně. Celník, který nám důkladně prohlíží kufr, poštovní úřednice, která nám zavře okénko přímo před nosem, úředník finanční správy, který nám arogantně vrací nesprávně

vyplněný formulář, řidič autobusu, který se rozjíždí v okamžiku, kdy právě dobíháme na zastávku.

Nejen politici, kteří musí denně žít a pracovat uprostřed různých intrik, ale také my ostatní jsme často podrobeni šikanování, kterým jsou zasaženy naše profesní i soukromé vztahy i náš volný čas.

Už řeční bohové se vyznačovali hojným šikanováním. Orfeovi zakázali, aby se ohlédl za milovanou Eurydikou. Abrahámovi, který má obětovat syna je dána volba mezi vraždou a odepřením poslušnosti. Oběť je tak nucena, aby sama volila trest.

Chceme-li pochopit pravou podstatu člověka, musíme si připustit, že závist, zlomyslnost a nenávisť patří k průvodním znakům lidského života. Ani proti šikanování, zejména perfektně inscenovanému, mnoho nezmůžeme. Naprostá většina mučitelů byla nápadná, už v dětském věku. Malí sadisté nafukovali žáby, věšeli kočky, kachně přiskřípli krk a k usmrcení zvířete si vymýšleli různé kruté způsoby. Slzy, prosby, výkřiky a vzdechy mučeného byly pro mučitele nezbytné.

Člověk je vždy ochoten vykořisťovat svého bližního, ranit ho a způsobit mu utrpení. Mučení je speciálním vynálezem lidského ducha. Snad jedině strach z trestu a vláda zákona zabraňují tomu, aby krutost člověka, daná přírodou, nenapáchala ještě více škod.

Silní zpravidla triumfují nad slabými. Tento fakt znamenitě vysvětluje podstatu dědičného hříchu, třídního boje, tělesné tresty středověké inkvizice i novodobé koncentrační tábory. Po politickém převratu, po revoluci nebo po prohrané válce se oběti včerejška začínají měnit v katy zítřka. Vždy znovu a znovu se naděje revoluce nenaplnují, znovu se zpochybňuje to, co bylo vydobyto, protože z lidí, kteří získali svobodu, se stávají noví mučitelé. Msta zase vždy rodí mstu. (Gödtel, 1994)

1.2 Definice šikany, příčiny a vývojová stádia

Definice šikany

„Pojem šikana“ pochází z francouzského slova „chycané“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, např. vůči podřízeným nebo občanům. Šikana je vlastně zneužívání síly nebo pravomoci, se kterým se setkáváme i ve školách. Pojem zavedl pražský psychiatr J. Příhoda, který jako první před rokem 1989 veřejně hovořil o šikanování. Definici šikanování, kterou v posledních letech používají přední britští badatelé uvádí ve své publikaci i S. Boháčová (2002 s.32): „O šikanování hovoříme tehdy, když jedno dítě nebo skupina dětí říká druhému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije ho, kope, vyhrožuje mu, zamyká ho v místnosti apod. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné samo se bránit. Jako šikanování mohou být označeny také opakované poznámky nebo posměšky o rodině. Za šikanování neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky zdatných soupeřů.“ (Slavíková, 2006)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vymezilo tuto problematiku takto:

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, ponižování či vyhrožování, tak i fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží nebo poškozování věcí druhé osoby. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků“. (Lavasová, 2006, MŠMT)

Pod pojmem šikana nebo šikanování mezi dětmi se rozumí široký okruh chování dítěte nebo skupiny dětí s cílem ohrožit, zastrašit, ponižit nebo jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině dětí. Šikana zahrnuje slovní ponižování, nadávání a neustálé kritizování, výsměch, hrubé žertování, vydírání, omezování svobody, pohrdání, poškozování oděvu a osobních věcí, tělesné napadání.

Ve školách může mít šikanování mnoho různých forem. Bití, kopání, údery nějakým předmětem, braní svačiny, peněz, sladkostí, strkání hlavy do umyvadla nebo záchodové mísy, shazování ze schodů, zamykání do šatny, ničení výsledků oběti práce ve škole, barvení brýlí nebo oblečení nesmazatelnými barvami, trhání oblečení nebo schovávání věcí, slovní ponižování. Šikanování může být i v podobě citového vydírání. Spolužáci oběť provokativně ignorují, vylučují ji ze svého kruhu.

Jedná-li se o zvláště krutý a brutální čin a je možné za šikanu považovat i jednotlivou událost bez dosavadní repetice. O šikaně mluvíme pouze tehdy, je-li oběť z jakéhokoliv důvodu bezbranná (fyzický handicap, psychická odlišnost, neobratnost, izolovanost v kolektivu, skupinový útok...) a jedná se tedy o asymetrickou agresi. (Lovasová, 2006)

Příčiny šikany

Tlak kolektivu – jedinec je nucen, aby se choval tak, jak společnost očekává, např. chlapec má být mužně tvrdý, nikoli změkčilý, nemá se bát ránu dostat a v případě potřeby ji dát. Je-li ke své budoucí sociální roli veden a systematicky připravován, vnímá, že jedinci v tomto procesu slabí či dokonce neúspěšní jsou zpravidla terčem pohrdání a posměchu.

Touha po moci - přání ovládat druhého ať za účelem prospěchu, či uspokojení vlastního ega.

Motiv krutosti – psychoanalýza předpokládá, že vidět někoho trpět působí jedinci potěšení, aniž by se jednalo o jedince se sklony k sadismu.

Zvědavost, experiment – týrání funguje do určité míry jako pokus, agresor je zvědavý a zkouší, jak bude druhý jedinec reagovat na ponížení a bolest, jak projeví strach. (Lovasová, 2006)

Vývojová stádia šikany

Šikanování je proces, který se vyvíjí postupně v několika stádiích. V praxi však není možné vysledovat a určit přesné hranice mezi jednotlivými stádii, protože ta se v sebe různě rychle přecházejí, překrývají se a splývají.

stádium tzv. **ostrakizmus** – jedná se zejména o izolaci postiženého jednotlivce, oběť nemá žádné kamarády a nikdo jej nebere vážně, komunikace probíhá převážně znevažujícím způsobem, oběť je zesměšňována, má hanlivou přezdívku, když se ohradí, je jí vytknuto, že nerozumí legraci a nemá smysl pro humor, jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se pak okrajový člen necítí dobře, je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky.

Stádium tzv. **přitvrzování** – agresor mapuje situaci a testuje, kam až manipulace může zajít, manipulace nabývá podoby tělesných útoků, později agresor zjišťuje, že mu toto jednání přináší nejen pocit uspokojení, ale i obdiv a respekt u ostatních dětí, což jej dále povzbuzuje. V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil.

Stádium tzv. **nukleový (vytvoření jádra)** – sympatizující jedinci s agresorem se s ním spojí a vytvoří společnou strategii výběru obětí, šikanování nabývá na organizovanosti, rozdělení rolí je pevné, jsou vytvořeny předpoklady pro to, aby se šikanování stalo normou celé skupiny. V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stádium přehoupne do stádia pokročilého. V této době je již skupina v hrubých obrysech rozdělena na podskupiny, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv. Jestliže se do této doby nezformuje silná pozitivní podskupina, která bude alespoň rovnocenným partnerem ve vlivu a popularitě svých členů podskupině tyranů, tažení podskupiny tyranů za mocí může nerušeně pokračovat.

Stádiu tzv. **mlčící většina** – dochází k přijetí norem agresorů a chování této skupiny se stává zákonem pro ostatní děti, které je ze strachu poslouchají, případně přisluhují, sílí tlak na dosud neangažované členy skupiny, kteří se nakonec většinou aktivně zapojují, hlavní roli hraje strach, že pokud by zůstali stranou, mohli by na sebe upoutat pozornost agresorů a dostat se tak do pozice oběti. Následkem toho dojde

ve skupině k šokující proměně. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě a aktivně se účastní útoků na spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Stádium tzv. **dokonalá šikana** – v něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, popřípadě téměř všemi členy skupiny a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stádia vykořisťování. Jde o rozdělení žáků na dvě sorty lidí otrokáři a otroci. Brutální násilí se začíná považovat za normální, dokonce za výbornou legraci. Zbytky lidskosti jsou zasuty, vytěsněny alternativní identitou, přijímací ideologií násilí, kde zcela chybí pocit viny.

Znalost vnitřního vývoje šikanování, tak jak byl nastíněn nám umožňuje respektovat stupně obtížnosti léčby, diferencovat pomoc a promyšleně volit diagnostické a terapeutické postupy a tím má velký přínos pro praxi. (Pöthe, 1999)

1.3 Agresor, oběť a neobvyklé formy šikanování

Agresor

PaedDr. Michal Kolář (etoped a psychoterapeut, problematiku šikanování přednáší na vysokých školách, je autorem několika významných publikací na toto téma) se na základě analogie určitých rysů pokusil o praktické charakterové rozdělení a typologii iniciátorů šikany:

- „**oblíbenec**“ je velmi slušný, kultivovaný, s narcistickými rysy, zvýšeně úzkostlivý, někdy i se sadistickými tendencemi, šikana má formu násilí, mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků, v rodinné výchově takových jedinců bylo vysledováno časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky,
- „**srandista**“ je optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný, šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, v rodinné výchově nebyla zaznamenána významnější specifika, pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině,

- „*nohsled*“ nevyvolává sám šikanu, ale konformně se k ní připojuje, mnohdy ze strachu, aby se sám nestal její obětí.

Dalším typem agresora je jedinec hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy-narušeným vztahem k autoritě někdy zapojený do gangů páchající trestnou činností. Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních. Častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali. (Kolář, 2001)

Agresorovy metody k získání moci

Vymývání mozku (brainwashing) – agresor prostřednictvím násilí vnutí obětem postoje, způsoby myšlení a jednání, které by samy dobrovolně a po kritickém hodnocení nepřijaly. Oběti začínají vypovídat závisle na agresorech, zcela proti pravdě a svému zájmu.

Psychická manipulace, nabývající až formy hypnózy – agresori nepoužívají k uchvácení moci ve skupině pouze zjevné násilí. Ve větší či menší míře používají psychickou manipulaci. Podvádějí a manipulativně řídí spolužáky k nesvobodným rozhodnutím. Oběti bezděčně spolupracují se svými manipulátory.

O vlastnostech šikanujících dětí vypovídají mnohé psychologické výzkumy i osobní zkušenosti pedagogů. Typickým rysem násilníka je snaha dominovat a ovládat okolí. Šikanující děti jsou tělesně zdatné a vyznávají otevřeně kladný vztah k projevům agrese. Otevřené násilí považují za přirozený prostředek k uspokojení silné potřeby dominovat. Některé mají potíže s kontrolou svých impulsů, které jsou často destruktivní. Mají nedostatek morálního cítění, absenci jakýchkoli pocitů viny, lítosti, zasloužený trest vnímají jako křivdu. Vykazují vysoký stupeň sebevědomí, ve společnosti ostatních dětí jsou oblíbeni a obdivováni. Častěji než u jiných dětí se u nich vyskytují poruchy spojené s tzv. hyperaktivitou a poruchou pozornosti. Pokud jde o inteligenci, jsou šikanující děti posuzovány obvykle jako děti s nižším IQ, primitivní a omezení se sklony k sadismu, sobectví a sebestřednosti, často s poruchami čtení. Tyto nálezy však nejsou pravidlem. Známé jsou případy rozumově velmi zdatných dětí, častěji dívek, které svou oběť šikanovaly jaksi „na dálku“, aniž se jí

musely dotknout. Zajímavý je vliv rodinného prostředí. U rodin šikanujících dětí se častěji než u jiných setkáváme s přítomností tělesného násilí, ať už ve vztahu přímo k dítěti, nebo ve vztahu k manželům navzájem, častěji k matkám. Ve výchově těchto dětí převládají tresty, a to zejména tělesné, které nejednou přecházejí v týrání. Většina násilníků typicky vykazuje vysoký stupeň sebevědomí. Určitá část z nich (podle odhadů asi pětina) však trpí hlubokými pocity méněcennosti, které se promítají do neschopnosti navazovat standardní vztahy se svými vrstevníky. Mezi tyto děti patří zejména ty, které jsou vystaveny tělesnému násilí a ponižování ze strany rodiče nebo jiného dítěte. V menšině případů může tady být iniciátorem šikany i oběť, která si kompenzuje narušené sebevědomí. (Kolář, 2001)

Oběť

Neexistuje žádný univerzální typ oběti, podle PaedDr. Michala Koláře:

„Téměř každá skupina si najde nějakou oběť a kritéria tohoto „vyznamenání“ jsou velmi rozmanitá, navíc někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, její výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se obětí šikany může stát kterékoliv dítě.“

Do jisté míry je typizace oběti možná, neboť existují určité rysy v chování a jednání oběti, které agresori umí velmi dobře vycítit a zcela efektivně využít. Velmi častým motivem bývá fyzická odlišnost, tělesně slabší, neobratní či jinak handicapovaní jedinci. Specifickým druhem šikany, která se zakládá na fyzické odlišnosti je šikana rasová.

Obětí se také stávají děti sociálně znevýhodněné (dítě, které se nemůže oblékat podle poslední módy, nemá mobilní telefon, nechodí do Mc Donalds atd.). Sociálním znevýhodněním je i jakákoliv odlišnost ve vzhledu nebo v projevu dítěte, která snižuje pravděpodobnost, že se bude moci angažovat ve svém okolí. Je tomu například v případě nepřitažlivého vzhledu, obezity nebo koktání. Provokujícím faktorem může být jakákoliv psychická odlišnost. Především příliš viditelná bojácnost, slabá reaktivita v zátěžových situacích – jedinci, kteří snadno propadají panice, výčitkám svědomí, přílišné sebekritičnosti. V kolektivu nejsou příliš oblíbeni, nedokáží zaujmout, pobavit, jsou tedy v klasické pozici outsidera. Psychická odlišnost je také různá míra inteligence. Obětí šikany se snadno stávají mentálně slabší děti, kdy hlavním provokujícím faktorem

je jejich naivita, těžkopádnost, závislost. V kolektivu může být stejně tak znevýhodněno i dítě vysoce inteligentní, které se jinak chová, např. o přestávkách místo běhání po chodbách čte, v hodinách ovládá všechnu látku a má snahu o ní diskutovat. Tzv. přemýšlivé děti své „průměrné“ vrstevníky „dráždí“ svými jasnými postoji a názory, které se většinou vymykají názoru „masy“.

Hlavním rysem v rodinném zázemí je velmi úzkostná a přehnaně pečlivá péče rodičů. Jsou to většinou maminky, které neustále žijí v obavách o své dítě, příliš je omezují a kontrolují, čímž prohlubují jeho nesamostatnost a vzájemnou citovou závislost.

Druhým extrémem jsou rodiče, kteří své dítě týrají nebo zanedbávají. (Kolář, 2001)

Obětí šikanujícího dítěte se zpravidla stávají děti, které se mu nedokáží dostatečně bránit, a tím ho ani významněji ohrozit. Největší nevoli ze strany vrstevníků vyvolává zejména otevřené odmítání násilí. Vžitě společenské normy a pravidla většiny pocítují tyto děti jako prostředek omezování svobody, i když se někdy pokoušejí do daných poměrů vtěsnat, aby nebyly samy. Včlenění do přijatých norem však pro ně znamená ztrátu autonomie a původnosti. Proto zůstávají ve velké většině případů osamocené. Šikanované děti jsou v kolektivu méně oblíbené než jejich „trapiči“. Ti svoje agresivní aktivity provádějí obvykle pod rouškou zdánlivě nevinných žertů, kterými se celá třída a někdy i dospělí dobře baví. V porovnání s oběťmi jsou násilníci ostatními dětmi nezřídka vnímáni jako hrdinové, kteří se nikoho nebojí a dokážou přelstít i dospělou autoritu.

Oběti šikanování samy sebe posuzují jako méně inteligentní a méně schopné. Obvykle trpí nízkým sebevědomím, což se odráží v tom, že působí navenek příliš viditelnou bojácností, která bývá vystupňována do krajností. Důležitá je i jejich vrozená „slabá“ reaktivita v zátěžových situacích. Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, malomyslnosti, výčitkám svědomí, přílišné sebekritičnosti. (Kolář, 2001, Kolář 1997, Pöthe, 1999)

Podskupiny a typy obětí:

- oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,
- oběti „silné“ a nahodilé,
- oběti „deviantní“ a nekonformní.

Dále rozlišujeme oběti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované, a oběti, které mají alespoň jeden pozitivní opětovaný vztah apod.

Obětí šikany se může stát kdokoliv. Tato možnost více než jinde hrozí ve společnostech a v prostředí, kde vládne vysoká tolerance k násilným formám chování a kde je otevřená agresivita legitimním nástrojem na dosahování cílů jednotlivce. (Pöthe, 1999)

O tom, že může se dítě může stát obětí šikany mohou svědčit tyto náznaky:

- ostatní si za jeho zády šuškájí nebo se neustále arogantně pošklebují,
- šíří se o něm pomluvy,
- jeho okolí stále hovoří o nějaké jeho slabosti nebo se mu kvůli ní posmívá (nosí brýle, je obézní, není takový sportovec jako ostatní, neobléká se podle poslední módy nebo při čtení zadržává),
- nenechají ho mluvit, pořád ho přerušují, když něco řekne při vyučování dají se všichni do smíchu,
- nedávají mu informace a nenabízejí pomoc, třeba když se ptá na domácí úkoly,
- chovají se k němu, jako by byl vzduch,
- cíleně ho zesměšňují,
- stále ho kritizují,
- dávají mu úkoly, které nemůže splnit,
- stal se už obětí kriminálního vymáhání výpalného či jiného vydírání.

(Erb, 2000)

Neobvyklé formy šikanování

Neobvyklou formou šikany rozumíme šikanu, která může svojí podobou šokovat. Její specifičnost vyžaduje zahrnout do základního postupu dílčí úpravu, tedy vyžadují modifikaci vyšetřovacího postupu. Tyto formy šikanování mají doplňující, nicméně nezanedbatelný charakter. Jde o syrové a nezakryté ohrožení bazální potřeby bezpečí pedagoga, útok na jeho integritu. Jedná se většinou o fyzicky brutální šikany, kterých se staneme náhodnými svědky a s nimiž jsme konfrontováni neočekávaně.

Například :

- výbuch šikany, kdy žáci jedné třídy nebo i celé školy lynčují spolužáka,
- sexuální násilí a ponížení.,
- změnu v základním schématu šikanování, což vede ke komplikacím ve vyšetřování i léčbě,
- šikana v uzavřených zařízeních - internáty, pastřáky,
- šikanování ve škole se zvláštní organizací výuky - zvláštnosti v organizaci výuky často podmiňují počet nakažených skupin šikanováním,
- rasově motivovaná šikana – když je násilí ospravedlňováno konkrétní ideologií, obětí rasové šikany se u nás podle okolností, zejména podle toho, kdo má ve škole či třídě většinu, může stát prakticky kdokoliv,
- šikana umocněná drogou – u agresorů je prokázána přítomnost drog, podporujících agresivitu,
- šikana, kde vlivní ochránci brání nápravě – diagnostické a léčebné úsilí je komplikováno silným mocenským a ekonomickým postavením rodičů, příbuzných a známých agresora,
- „dobrovolné“ otročení – děti jsou „dobrovolně“ zotročovány prostřednictvím peněz manipulátora, kterému za peníze slouží,
- sexuální šikana – v popředí šikany je sexuální násilí,
- šikana v rámci integrace – handicapované dítě, které mělo být integrováno mezi nepostižené děti je vystaveno šikaně.

Každá z těchto šikan může rozvrátit správně nasměrovanou pomoc a také se mohou tyto typy šikan vzájemně doplňovat a kombinovat. (Kolář, 2001)

1.4 Dílčí závěr

Šikanování je obvykle důsledkem potřeby ovládat druhé a dosáhnout tak toho, aby se oběť podrobila, čímž si šikanující potvrdí svoji moc. Tato skutečnost má kořeny již hluboko v historii. Aby agresor mohl dospět k cíli, používá násilí, ať již skutečné nebo výhrůžky, slovní útoky apod. Chování agresora zasahuje oběť velice hluboko. Šikana má mnoho podob.

2. Šikanování ve školách

Problematika šikanování je jevem, se kterým se můžeme setkat i ve školách, kde jsou pro šikanu ideální podmínky. Je tam velká koncentrace dětí, dostatečný "výběr obětí", ve škole existuje řada prostor, kam oko pedagoga nedohlédne. Šikanování patří mezi nejhorší traumata, která mohou děti ve svém životě prožívat, a která mohou mít velmi výrazný vliv na celý jejich budoucí život, což nutí moderní společnost k důslednému řešení tohoto patologického jevu. (<http://www.sikana.cz>)

2.1 Šikana ve škole a její projevy

V posledních letech agrese a násilí stoupá v základních a středních školách. Agresi a násilí mohou děti vidět v současnosti všude okolo nás. Téměř denně jsme svědky agresivního a násilného chování lidí v autobusech, v obchodech, na pracovištích, na fotbalových zápasech, na hřištích, diskotékách, v rodinách, v politice nebo ve vztazích mezi etnickými skupinami či národy. Násilí také vidíme každodenně na televizních obrazovkách, čteme o něm v denním tisku, setkáváme se s ním v počítačových hrách. Učitelé upozorňují školní a poradenské psychology na zcela nový jev v oblasti agrese a násilí ve školách. Děti páchají násilí bez pocitu hněvu či nenávisti a bez sadistického uspokojení, což znamená, že jde o nemotivované násilí. (Kolář, 2001)

Projevy

Významnými faktory dětské agresivity a násilných projevů jsou:

citová deprivace žáka – stav, kdy děti mají neuspokojeny potřeby bezpečí, lásky, opory a ochrany, u agresivních žáků se často vyskytuje málo lásky a pozornosti ze strany rodičů, své pocity nejistoty pak přenášejí na druhé různými formami hněvu a agrese,

úzkost, napětí, strach – děti, které jsou ve stálém napětí a zažívají permanentní úzkost, se často chovají velmi agresivně, bijí spolužáky, kteří jim takové chování vůči sobě dovolí, neumí navázat pevné přátelské vztahy,

výbušný temperament – zdrojem agresí a úsilí může být i temperament, který se „nesocializovaně“ uvolňuje k prosazení okamžitých cílů, např. jakmile si během velké přestávky dítě nevybije nahromaděnou energii, je v hodině neklidné, rušivé, násilnické vůči spolužákům nebo učiteli,

osobnostní charakteristiky žáka – žáci, kteří se chovají agresivně a používají násilí, jsou častěji nejistí, zakomplexovaní, se sníženou sebeúctou, špatně naladěni, s nízkým sebehodnocením ve vztahu ke školním výsledkům, mají nižší úroveň prosociálních tendencí a slabší komunikační dovednosti, často jsou to žáci odmítaní skupinou nebo děti izolované, tzv. černé ovce třídy, příp. i žáci velmi vlivní, ovšem s nízkou oblíbeností mezi spolužáky, kteří mají často negativní vliv na třídu a morálně ji rozvracejí,

nuda nebo **touha** po stále silnějších, více vzrušujících zážitcích,

snaha chovat se jako „chlap“ – být tvrdý, nebát se úderů, umět údery druhým okolo sebe dávat, představa, že má působit mužně, bývá někdy skrytou příčinou agresivity a jeho tendence chovat se násilnický,

výchovné přístupy rodičů – výchova a výchovné přístupy rodičů patří mezi nevýznamnější zdroje dětské agresivity a násilí páchaného ve školním prostředí, agresivní chování dětí výrazně podmiňuje zejména příliš benevolentní či rozmazlující výchova, která dovoluje dítěti téměř cokoli a všechno se mu odpustí, nebo i výchova, při níž si rodiče svého dítěte příliš nevšímají, zdrojem agresivity může být také další extrémní forma výchovy – příliš přísná, autokratická výchova, když se dítě za všechno trestá, a to fyzicky nebo i psychicky, v rodinách takovýchto dětí se často vyskytuje vzájemné nenávistné chování, posilování nevhodného chování, negativní citové reakce, podrážděnost vůči dětem, neúčinné tresty,

výchovné a vyučovací styly učitelů a způsoby, jakými učitelé projevují svou autoritu – násilné a agresivní chování ve třídě mezi žáky vzniká i tehdy, když si sám učitel, zejména třídní učitel, nevšímá šikanování ve třídě, neřeší agresivní a šikanující

chování některých žáků a drobné i větší konflikty, nebo dokonce tyto projevy žáků podporuje, když vždy souhlasí s názorem většiny žáků, aby si u nich zvýšil popularitu a oblibu. (Slavíková, 2006)

Agrese a šikanování se mohou vyskytnout v každé škole, proti nim není imunní žádný typ školního zařízení.

Některé varovné projevy šikanování žáka:

- je ve škole osamocen, se spolužáky se nebaví, nemá kamarády,
- je smutný zaražený, depresivní, nemluví o tom, co se děje ve škole či mimo školu,
- nechodí na tělocvik, zůstává ve třídě, má neomluvené absence,
- náhle se mu zhorší prospěch, je nesoustředěný, bez zájmu,
- před příchodem do školy ho bolí hlava a břicho,
- často chodí k lékaři a je nemocen,
- často chodí do třídy až s učitelem, o přestávkách se pohybuje blízko sborovny,
- ostatní spolužáci si z něj dělají legraci a žertují na jeho úkor, smějí se jeho neúspěchům před tabulí a ponižují ho,
- přichází domů oklikami, hladový, špinavý, neumí vysvětlit modřiny, popáleninu nebo naraženou kost,
- vyhrožuje sebevraždou,
- utrácí mnoho peněz, aniž by uměl zdůvodnit za co,
- bojí se chodit do školy nebo ze školy, vyžaduje, aby ho rodiče vozili a po vyučování pro něj jezdili autem,
- stále ztrácí peníze a jiné věci,
- odmítá se svěřit s tím, co ho trápí,
- sám začne šikanovat sourozence.

Zkušenosti potvrzují, že v počáteční etapě šikanování se ve třídě ještě otevřeně hovoří o tom, kdo šikanuje. V pokročilém stádiu šikanování už žáci nechtějí prozradit, kdo ubližuje, tvrdí, že nic neviděli, násilí bagatelizují nebo tvrdí, že nikomu nic nesmějí říci, kritizují oběť a tvrdí, že si to způsobila sama, agresory uznávají a hledají pro ně polehčující okolnosti, ve třídě začíná vládnout atmosféra strachu a napětí. Učitelé mají možnost prolomit bludný kruh a žákům výrazně pomoci pouze v prvních třech stupních vývoje šikany. Jakmile šikanování přeroste do dalších stupňů, bez odborníků si s ním sami neporadí. (Slavíková, 2006)

Násilí ve školách je dnes globálním problémem. Netýká se pouze USA, odkud k nám nejčastěji přicházejí zprávy o střelbě na školách, ale i ostatních zemích. Ve své zárodečné formě se šikanování vyskytuje prakticky na všech školách. O tom, že na českých školách existují velké problémy s chováním žáků svědčí i výsledky rozsáhlejších výzkumů. Řada průzkumů na českých školách (Říčan 1995, Kolář 1997, Bendl 2000) svědčí o tom, že se šikana stává běžnou součástí školního života. K doslova šokujícímu zjištění dospěl nedávno dokončený společný výzkumný projekt Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Institutu dětí a mládeže zaměřený na sociální klima v prostředí základních škol v ČR a na prevenci šikany. Sběr dat byl realizován v průběhu měsíce září 2001 na území celé ČR. Výzkum proběhl na 66 školách a oslovil více než šest tisíc žáků. Vyšlo najevo, že na druhém stupni základních škol je šikanováno 41 procent žáků. (Bendl, 2003)

Dalším důkazem neutěšené situace ve školách a školských zařízeních jsou oficiální výnosy (metodické pokyny, programy, projekty) Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Pokud se problematika nevhodného chování žáků stane předmětem ministerských výnosů a metodických pokynů, věc je zcela jistě na pováženou. O tom, jak vážná je situace ohledně kázně na školách, svědčí mj. skutečnost, podle které mohou ve Francii rodiče pojistit své dítě pro případ, že se stanou obětí šikany, resp. narůstajícího násilí ve školách a to i po vyučování. K šikaně docházelo již před staletími na internátech, kde starší a silnější žáci hrubě zacházeli s mladšími, slabšími a nezkušenými nováčky. Tzv. pennialismus či fagging býval prováděn, jak o tom píše V. Čtverák, na univerzitách už od 17. století jako jakési „přijímání členů do okruhu členů starších“. Známé jsou praktiky z amerických univerzit, kde existují jakési „elitní studentské kluby“. Aby se student mohl stát jejich

členem, musí prokázat odolnost, když je vystavován fyzickému a psychickému nátlaku a ponižování ze strany „zasloužilých“ členů klubu. Ve Francii používají jako rituál „zasvěcování nováčků“ pojem „bizutage“, což je jev blízký šikaně. Oběťmi bizutage se stávají studenti chystající se nastoupit do prvního ročníku vysoké školy. Čeká na ně téměř týden zatěžkávacích zkoušek během kterého jsou fyzicky týráni a psychicky ponižováni. Oproti dřívější době vykazuje šikanování některé znaky, které jsou alarmující. Především vzrůstající počet případů šikany, snižování věkové hranice agresorů, zvýšenou brutalitu, agresi a rafinovanost šikany. (Bendl, 2003)

2.2 Zvláštnosti u dětí a mládeže

Šikany mezi dětmi a mládeží mají svůj kolorit a svéráz. Kořeny problému a mechanismus jsou však stejné jako mezi dospělými. Rozdíly můžeme vidět pouze na vnější úrovni. Jde o jinou mozaiku agrese, nižší intenzitu brutality, oslabenou účinnost manipulace, menší výskyt tzv. dokonalejších šikan. Dospívající agresori odchovaní akčními filmy se ovšem snaží dospělým někdy vyrovnat, nebo je rovnou překonat. (Slavíková, 2006)

Dětské šikany jsou oproti šikanám mládeže více náladové, méně úporné a propracované, připomínají spíše „štvanici“ než „mafíánskou mašinérii“. Přesto i tady pracuje skupinová dynamika podle svých zákonitostí a závažnost nemoci se odráží ve vývojových stupních destrukce. Dětské šikany se dají rozhodně lépe odhalit a také se jednodušeji napravují. (Slavíková, 2006)

Určitá specifika existují u šikan nejenom vzhledem k věku, ale i ve vztahu k pohlaví a prostředí. Praxe nasvědčuje tomu, že u dívek je výskyt šikanování oproti chlapcům nižší. Mezi dívkami převažují psychické formy násilí. Dívky jsou od přírody fyzicky slabší a proto některým z nich mohou chlapci zneužívající své převahy udělat ze školy peklo. Nejstrašnější a nejkrutější šikany se odehrávají tam, kde je oběť nucena žít společně a agresory a kde je uplatňován tvrdý hierarchicko-autoritativní přístup. Riziková jsou v tomto smyslu dlouhodobější pobyty mimo školu (brigády, zájezdy na hory). Internáty a ústavy – zejména dětské domovy, výchovné ústavy a věznice, které bezkonkurenčně vedou. (Slavíková, 2006)

2.3 Diagnostika a vyšetřování šikany

Diagnostika

Pokud chceme zjistit, zda nedochází k šikaně, musíme se na oběť aktivně zaměřit, neboť je zcela mylné se domnívat, že nám to oběť sama svěří.

Poznat, že jde o oběť šikany je velmi těžké, neboť oběť se většinou snaží celou záležitost co nejdéle tajit. Největší roli hraje strach ze msty agresorů, u dětí to někdy bývá strach z reakce rodičů, kdy tito dávají najevo, jak opovrhují těmi, kdo se nechají ponižovat a nedovedou se „chlapsky“ bránit nebo to, že se za své postavení stydí a má pocit, že mu nebude nikdo věřit a že ztratí své poslední kamarády, když bude žalovat.

Nejčastějšími signály jsou častější sklon k pláči, přestane mít zájem chodit ven s kamarády, zhorší se jeho školní prospěch. V žádném případě ale není pravidlem, že se šikanované děti uzavřou do sebe, jsou smutné, apatické. Některé děti se naopak v zoufalé snaze zalíbit se spolužákům stávají agresivními, začínají být drzé na učitele, mluví vulgárně či vyrušují ve vyučování. Alarmující by měla být každá netypická změna, kterou bychom u daného dítěte nečekali. (Lovasová, 2006)

Varovné známky rozdělujeme :

přímé ukazatele

- úmyslné ponižování,
- hrubé žertování a zesměšňování,
- nadávky,
- neustálé kritizování a zpochybňování,
- poškozování a krádeže osobních věcí, poškozování oděvu,
- výsměch,
- pohrdání,
- omezování svobody,
- bití, kopání, jiné tělesné napadání,

nepřímé ukazatele = chování nebo vzhled dítěte

- strach jít ráno do školy,
- záškoláctví,
- opakované bolesti hlavy či břicha,
- zhoršení prospěchu ve škole,
- ztráta zájmu o učení,
- porucha soustředění,
- pobývání v blízkosti učitelů,
- ustrašené vystupování,
- pozdní návraty ze školy,
- návraty s poškozeným a ušpiněným oděvem,
- dítě se vrací ze školy vyhladovělé,
- modřiny, odřeniny bez věrohodného vysvětlení,
- opakovaná ztráta peněz či osobních věcí,
- dítě žádá peníze pod různými záminkami
- špatné usínání, noční můry,
- smutná nálada,
- apatie, někdy naopak nezvyklá agresivita,

skryté volání o pomoc

- žák vchází s učitelem do třídy, o přestávkách postává u kabinetu, přichází pozdě do hodiny, všude je poslední,
- žák je osamocенý, nemá kamarády, s nikým se nebaví,
- má nepříznivý emoční stav, smutný, nešťastný, ustrašený,
- nechodí na tělocvik, zůstává ve třídě, nadměrná omluvená absence, případně i neomluvenou,

- náhlé se mu zhorší prospěch, nesoustředí se při vyučování,

subtilní násilí a manipulace

- žák je okázale přehlížen, odmítán a izolován,
- projevy nerovnoprávnosti, žák dostává povýšené příkazy a snaží se jim vyhovět, bývá komandován a okřikován ostatními,
- „přátelské“ vtipy a kanadské žertíky,
- ponižování a zesměšňování,
- jednostranné strkání, pošťuchávání a lehké pohlavkování,
- žák „dobrovolně“ dává své svačiny kamarádovi,
- v případě, že jsme rozpoznali počáteční stádium, situaci můžeme zvládnout sami, můžeme k tomu použít poznatky o strategii a taktice,
- pokud poznáme, že se jedná o pokročilé stádium šikany, je na místě,
- zajistit ochranu obětem,
- nedělat zásadní kroky vyšetřování,
- využít možnosti spolupráce s některým z odborných pracovišť. (Pöthe, 1999)

Pádné důvody, které by nás měli vést k okamžitému vyšetřování jsou:

přímo alarmující signály – se nemohou ponechávat náhodě, musí se záměrně a systematicky vyhledávat, nejlépe prostřednictvím anonymních dotazníků nebo vyvěšením informativních letáků pro oběti, co mají dělat a kam se obrátit o pomoc,

signály nepřímo varující – jsou stejně důležité, ale méně zjevné. Patří sem nenápadné projevy šikanování v přítomnosti učitele a skryté volání oběti o pomoc, tyto signály však často unikají pozornosti pedagogů, a proto se s nimi v praxi setkáváme málo.

V praxi se však vyšetřuje šikanování pouze na podkladě nahodilého alarmu telefonickou nebo osobní informací rodičů o podezření na šikanování náhlým provalením šikanování zoufalou reakcí oběti, případně jeho kamaráda – navštíví učitele a případ ohlásí. (Goldmanová, 2000, Kolář, 2001)

Vyšetřování šikany

Před započítím vlastního vyšetřování je třeba se seznámit s možnými překážkami a chybami ve vyšetřování.

Od oběti lze těžko získat podrobnější a často i objektivní informace

Těžko se jí mluví o tom, jak byla týrána, hrozí jí ztráta posledních zbytků sebeúcty a rozbití osobní integrity, je to podobná situace a bolest jako u oběti znásilnění, ani ta nedokáže vylíčit, co se stalo a jak se to stalo. Nechce vypovídat, má velký strach z pomsty a někdy i ze zabití. Podřizuje se tlaku skupiny, který jí velí, aby mlčela.

Z výše uvedeného lze lépe pochopit skutečnost, že oběti u soudu odvolávají své původní „vynucené“ výpovědi, přestože jim hrozí sthánání pro trestný čin obvinění z křivé výpovědi a možnost potrestání odnětím svobody až na tři roky.

Agresoři často úporně a vynalézavě lžou, používají falešných svědků a nutí oběť ke lhaní či odvolání výpovědi, šikanování popírají. Záměrně a promyšleně lžou a překrucují fakta. Lhaní agresorů, pokud je podporují ostatní členové skupiny, je mimořádně těžké odhalit a téměř nemožné prokázat.

Pro ostatní členy nemocné skupiny je příznačný strach vypovídat, chápou to jako „bonzování“

Již v počátečních stádiích šikanování je velmi neefektivní, když se pedagog ptá nahodilých žáků, co se stalo a jak to bylo. Jednou z největších chyb je, když učitel začne svoje podezření na šikanu vyšetřovat ve třídě a vyptává se jednotlivých žáků před ostatními žáky.

Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu

Významná skupina rodičů neunesla pravdu, že jejich dítě šikanovalo slabší spolužáky, že jednalo jako „nemorální“ člověk, jako tyran a své dítě chrání všemi prostředky. Samozřejmě, že postoje rodičů k odhalené pravdě jsou různorodé a dále diferencované. Menší, ale významná skupina rodičů se staví k dítěti tvrdě a značně agresivně. Nelze nevidět možné souvislosti mezi chováním rodičů a dítěte, například v rámci nápodoby. Sporadicky rodiče spolupracují a jsou empatičtí. Setkání s rodiči by mělo na počátku být jednotlivé. Zásadní chybou je ustoupit nátlaku rodičů a uskutečnit hromadnou konfrontaci s obětí.

Někteří rodiče se obávají spolupracovat při vyšetřování

Pomoc je někdy zásadně zkomplikována kategorickým požadavkem rodičů oběti, aby se nic nevyšetřovalo. Trvají na tom, aby agresori nebyli potrestáni a hlavně, aby se nic nedozvědělo. Bojí se o zdraví a život svého dítěte. Většinou chtějí, aby dítě odešlo nenápadně a tajně ze školy. V nejzávažnějších případech se někdy stává, že rodiče zhroucené, fyzicky a psychicky zraněné dítě skryjí, přerušují jakýkoliv kontakt, nedovolí žádné školní vyšetřování. Jejich nedůvěra ke společnosti se vystupňuje a oni se na delší dobu izolují. Výjimečně někteří z těchto rodičů podají trestní oznámení na policii či k soudu. Chybou je nerespektování strachu rodičů a nekvalifikované zasahování bez jejich svolení. Chybou je však i to, když se pouze respektují obavy rodičů. Rodičům oběti se vyhoví – oběť se nechá odejít ze školy, ale šikánování běží dál a roli oběti přebírá jiný žák.

Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování

Iniciátor šikánování v těchto případech bývá sociálně velmi zdatný a celkově sympatický jedinec. Dokáže s pedagogem velmi dobře spolupracovat, vycházet mu vstříc a plnit jeho požadavky. Pomáhá mu podporovat jeho výukové záměry a kázeň. Je považován za jednoho z nejlepších žáků. Pedagog si nedokáže ani představit proměnu tohoto žáka „anděla“ v krutého mafiánského bossa. Pedagog se musí v rámci své odbornosti naučit vyhledávat projevy a signály, které souvisejí se skrytým životem skupiny. (Bendl, 2003, Kolář, 2001)

Po seznámení se s možnými úskalími vyšetřování je nutno zvolit správný typ strategie.

Typy strategií:

Vzhledem k úrovni cílů

- strategie zmapování symptomů, vnějšího obrazu – jevové stránky,
- strategie postižení vnitřního vývoje – konstelace postojů k šikanování.

Podle rozsahu vyšetřování

- strategie globální (sociometrické šetření celé skupiny),
- strategie lokální (dílčí specifické šetření).

Nejčastěji používanou strategií je *strategie první pomoci*, tedy strategie lokální a vnější, časově nejméně náročná a použitelná v rámci tradiční pedagogické odbornosti, která zahrnuje 5 kroků:

1. rozhovor s informátory,
2. nalezení vhodných svědků, není obtížným úkolem, vyhledáme žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádí s ní, nebo ji alespoň neodmítají nebo žáky nezávislé na agresorech, kteří nepřijímají normy šikanování,
3. individuální, popřípadě konfrontační rozhovory se svědky (nikoliv konfrontace s obětí a agresorů),
4. zajištění ochrany obětem,
5. rozhovor s agresory, popřípadě konfrontace mezi nimi.

U běžných šikan jsou všechny uvedené kroky strategie nezbytné, žádný z nich nelze úplně vynechat. Úkolem strategie první pomoci je nalézt odpovědi na následující otázky:

Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?

Kdo je obětí i agresorem, popřípadě, kolik je těchto „obojetných“ žáků?

Kdo je agresorem, popřípadě, kolik jich je a kdo z nich je iniciátor?

Co, kdy kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?

K jakým závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?

Jak dlouho šikanování trvá? (Bendl, 2003, Kolář, 2001)

Specifika vyšetřování počátečních a pokročilých stádií šikan

Počáteční šikany

U počátečních šikan není taktika k získání úplných a hodnověrných výpovědí závislá na speciálních metodách a není nutná psychologická „tvrdost“. Metody taktiky mají charakter překvapení a skrytosti. Snahou je, abychom vyšetřovaného zaskočili a on nebyl připraven.

Pokročilé šikany

Vyšetřování pokročilých šikan vyžaduje vysoce odborné a psychologicky „tvrdé“ postupy, protože organizovaný odpor proti rozkrytí bývá mimořádně silný. Všichni nebo téměř všichni lžou a zapírají. Běžné jsou křivé výpovědi a falešné svědkové. Zde je nutné tvořivě používat metody kriminalistického výslechu a speciální diagnostické metody, zaměřené na postoje a vztahy žáků a na ověřování pravdivosti výpovědí. (Kolář, 1997)

Náprava, metody

Po ukončení vyšetřování přistupujeme k další části a to k nápravě. K nápravě můžeme použít dvě metody.

Metodu vnějšího nátlaku

Vnější nátlak neboli metoda restrikce je v pedagogické praxi hojně využívána. Záměrem metody je přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem. Je důležité, aby metoda zahrnovala :

- individuální nebo komisionální pohovor,

- oznámení o potrestání agresorů před celou třídou,
- ochranu oběti.

Metodu usmíření

Místo donucení k vnější poslušnosti se zde sleduje vnitřní proměna vztahů mezi oběťmi a agresory. Pomoc se poskytuje domluvou a usmířením mezi aktéry šikanování. Trestání se zde nekoná. Nastupuje zde řízené společné hledání nápravy v neformální atmosféře. Podporují se schopnosti agresora vcítit se do své oběti, mít s ní soucit a pochopit jeho utrpení. (Kolář, 2001)

Pomoc rodičů

Šikanované děti se nacházejí v krajní nouzi. Zoufale potřebují pomoc svých rodičů. Problémem je však, že si velmi často samy o ni nedokáží říci a to i tehdy, když jsou rodinné vztahy v naprostém pořádku. Proto je třeba, aby rodiče dokázali rozpoznat podezřelé projevy, mezi které patří:

- za dítětem nedochází domů žádný ze spolužáků, zdá se, že nemá žádné kamarády,
- dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní, nemluví o tom, co se děje ve škole,
- špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu hrůzostrašné sny,
- výrazně se mu zhorší prospěch, je nesoustředěné a nemá žádné zájmy,
- často mu před odchodem do školy pobolívá hlava, břicho apod.,
- do i ze školy chodí oklikami,
- přichází domů s pošpiněným nebo potrhaným oblečením nebo školními pomůckami,
- často mu nevychází kapesné, ztrácí ho, požaduje peníze,
- přichází vyhladovělé, i přes to, že dostává svačiny a obědy má zajištěny,
- nedokáže uspokojivě vysvětlit své zranění – modřiny, odřeniny, naraženou kost nebo zlomeninu,
- vyhrožuje sebevraždou nebo se o ni i pokusí.

Ve většině případů o situaci dítě rodičům nic neřekne, jsou však i případy, kdy dítě najde sílu a odvalu a snaží se rodičům se svým trápením svěřit. Rodiče by neměli v takto těžké chvíli zklamat! Měli by vědět, že mluvit o podrobnostech svého ponižování a týrání je pro jejich dítě hodně těžké. Měli by proto naslouchat, projevovat citovou podporu a brát všechno, co říká vážně. Mnoho rodičů bývá úplně zaskočeno. Často pak reagují nevhodně, tj. tvrdě, nedůvěřivě, nerozhodně či nejistě. Správný postoj je však pouze jeden – stát pevně v lásce za dítětem. (Bendl, 2003)

Alternativní postup rodičů při zjištění podezřelých projevů dítěte:

poskytnout dítěti maximální oporu – zorientovat se ve vnějším obraze šikanování co, kdo, kde, kdy a jak, v případě, že jde o pokročilé stádium a hrozí mu nebezpečí, nechat dítě doma,

navštívit ředitele a třídního učitele – co nejlépe informovat pedagogy o tom, co se od dítěte dozvěděli, zjistit, zda je škola schopna poskytnout odbornou pomoc, a podle toho se rozhodnout dál, zeptat se zda mají pedagogové odborné zkušenosti, jakým způsobem bude pedagog situaci vyšetřovat, jak najde vhodné svědky, jak bude chránit dítě, jakou metodu nápravy použije.

Je možné dostat tři odpovědi:

- škola hraje poctivou hru, ráda by pomohla, přiznává však, že nemá odborné zkušenosti – v takovém případě je třeba domluvit se na vyhledání odborníka, nepokoušet se o žádné neodborné zásahy,
- škola spolupracuje s odborníkem,
- škola nejeví zájem o řešení, nebo tvrdí, že problém zvládne, ovšem nepřesvědčí vás o své odbornosti – pak je lépe kategoricky odmítnout neodborný zásah, požadovat odbornou pomoc, přeradit dítě na jinou školu, zajistit právní ochranu dítěte, podat stížnost na školu nebo jejího zřizovatele, že nezabezpečuje základní práva dítěte, lze to udělat na úrovni České školní inspekce, ministerstva, poradny specializované na práva dítěte, soudu i prezidenta.

Podle situace ve škole, ale i dalších okolností lze uvažovat o dalších opatřeních:

- navázat kontakt s odborníkem (linka bezpečí, důvěry),
- návštěva pedagogicko-psychologické poradny,
- návštěva rodičů agresora a domluva o nápravě situace,
- zajistit ochranu dítěte na cestě do školy i domů,
- při závažném šikanování lze podat trestní oznámení na agresory na policii ČR ,
- kontaktovat se s orgány školy, kde mají zastoupení ostatní rodiče a společně hledat pomoc. (Bendl, 2003, Kolář, 1997)

Spolupráce školy a rodiny

Spolupráce školy a rodiny se štěpí na dvě roviny, první - spolupráce se všemi rodiči, druhá - spolupráce s vybranými skupinami rodičů.

Spolupráce se všemi rodiči - konkrétní věcí, kterou může škola udělat proti šikaně, je upozorňovat rodiče, např. v rámci pravidelných třídních schůzek, popř. prostřednictvím různých besed s přizvanými odborníky, na znaky chování dětí, které mohou být varovnými signály šikanování. Rodiče je třeba požádat o spolupráci v oblasti šikanování. Škola by měla v oblasti spolupráce s rodinou plnit úlohu osvětovou, koordinační a konzultační (poradenskou).

Spolupráce rodičů šikanovaných a šikanujících dětí se školou a mezi sebou

Učitelé by měli umět nabídnout pomoc rodičům, jejichž děti jsou šikanovány, dohodnout se na určitých zásadách a společném postupu. Důležité je, aby jak šikanované děti, tak jejich rodiče viděli ze strany školy upřímný zájem a snahu celou věc řešit. Výsledky řady výzkumů naznačují, že mnoho žáků, v situaci, kdy jsou šikanováni, nenacházejí podporu ve své rodině. Rodiče svým dětem nepomohou, popř. jim dají „dobrou“ radu, ať si to s agresorem vyřídí samy. Výsledkem zpravidla bývá to, že oběť rezignuje a poslušně přijímá roli obětního beránka.

Stejně tak jako práce s rodiči obětí je důležité, aby učitelé dovedli komunikovat s rodiči agresorů, což není vůbec jednoduché, neboť řada rodičů má tendenci reagovat nepřiměřeně. Někteří své dítě krutě potrestají, což může jeho agresivitu ještě prohloubit.

Jiní odmítají možnost, že by jejich dítě mohlo někoho šikanovat a staví se tzv. na zadní, vůči škole jsou arogantní a neústupně své dítě obhajují, popř. nařknou oběť z provokace.

Spolupráce školy s institucemi, které se věnují problematice šikanování

Do této skupiny opatření proti šikanování řadíme snahy úřadů, ministerstev, vládních i nevládních institucí a dalších organizací, jakož i občanských iniciativ, ve spolupráci se školou předcházet a řešit šikanu, resp. Přispět k jejímu omezení. Učitelé by měli umět poradit rodičům, na koho se mohou obrátit, když má jejich dítě problémy se šikanou, ať už v roli oběti nebo agresora.

Instituce, které se v rámci své práce věnují také problematice šikanování jsou tyto:

1. Komunitní aktivity

Primárním článkem komunitní prevence bývá škola. Škola je díky dlouhodobému kontaktu s dítětem nejzpůsobilejší k tomu, aby „odhalila“ děti s rizikovou osobnostní výbavou a rozpoznala rodiny, které poskytují dětem nedostatečné a nevyhovující zázemí. Komunitními programy se rozumí jednak programy nabízející skupinám rizikové mládeže smysluplné trávení volného času, jednak programy, které jsou organizovány občanskými skupinami v lokalitách, kde roste delikvence mládeže.

2. Komunitní programy pro rizikovou mládež

Obce, do 31.12.2002, okresní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, městské úřady či úřady městských částí statutárních měst a různé nestátní instituce nabízejí programy pro rizikovou mládež.

3. Nevládní organizace (občanská sdružení, nadace)

V systému prevence a řešení sociálně patologických jevů se uplatňují rovněž nevládní organizace a instituce, sdružení a nadace nabízející školám /někdy za úplatu, jindy zdarma/ jak osvětovou činnost pro žáky, učitele popř. rodiče v oblasti prevence a potírání sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, tak výcvik žáků v oblasti

sociálních dovedností /kurzy asertivity aj. Tyto nevládní organizace doplňují činnost institucí veřejné správy a dalších subjektů.

4. Linka důvěry (bezpečí, jistoty) pro děti mládež

Jedná se o zařízení krizové intervence, které většinou pracuje při zdravotnickém zařízení. Dětem a mladistvým poskytuje anonymní telefonickou pomoc v krizových situacích. Pracovníci některých linek bezpečí provádějí průzkumy šikany na školách a organizují školení pro učitele. Např. nadace „Naše dítě“, resp. Linka bezpečí, kterou nadace provozuje je známa svým projektem „Kaskáda“, v rámci kterého jsou učitelé školeni v rozpoznávání případů týrání dítěte, šikany či drogové závislosti.

5. Bílý kruh bezpečí

Sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti a jejich blízkým se zaměřuje na prevenci kriminality, pořádá kurzy „Ochrana dětí před šikanou“.

6. Lata

Dobrovolnické programy pomoci rizikové mládeži, z nichž nejznámější jsou Lata. Laskavá alternativa trestu pro adolescenty, organizována od roku 1992 a soustředující se na mládež od 15-20 let. Dobrovolníci, kteří pracují s klienty udržují pravidelný kontakt s kurátorem mládeže či jiným profesionálem, který do LATY poslal klienta. Zpracovávají individuální plán klientovi účasti na projektu. Stává se závazným teprve poté, co je podepsán všemi zúčastněnými, tj. spolupracujícím profesionálem, klientem, dobrovolníkem a organizátorem LATY.

7. Big Brother, Big Sisters

Americká iniciativa „Big Brother, Big Sisters“, která působí v ČR od roku 1996. Zaměřuje se na děti mladší 12 let. V ČR užívá projekt „Big Brother, Big Sisters“ alternativního označení „Pět P“. Přátelství, podporou, prevencí, péčí a pomoc.

8. „Ze zákona“ pomáhající instituce

V srpnu 2000 byla ustanovena při Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR, skupina proti šikanování, jejímž smyslem je hledání promyšleného postupu proti šikanování na úrovni resortu školství. Poté co byla práce skupiny v roce 2001 ukončena, stala se problematika šikanování významnou součástí „Strategie, prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠ, mládeže a tělovýchovy na období 2001-2004.“ Problematika šikanování je i součástí „školního preventivního programu pro mateřské a základní školy a školská zařízení“. Dne 21.1.2001 nabyl účinnosti materiál z dílny MŠMT, kterým je „Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení“ č.j.: 28-275/2000-22. Materiálem, který se rovněž dotýká problematiky šikanování je „pokyn náměstka ministra školství mládeže a tělovýchovy ČR pro základní a střední školství k působení škol a školských zařízení proti projevům rasismu, netolerance a xenofobie“ č.j.: 20-734/1995-21 ze dne 18.8.1995. Dokumentem, který tvoří jakousi základní osu institucionální sítě, která poskytuje pomoc žákům s problémy chování je „Metodický pokyn ministra školství mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže“ ze dne 29.8.2008, který nabyl účinnost dne 1.1.2001 (Věstník MŠMT ČR, roč. LVI, sešit 10. říjen 2000, č.j.:14 514/2000-51). Dalším významným dokumentem je „Zákon o sociálně právní ochraně dětí“, ze dne 9.12.1999 ve znění pozdějších zákonů, který nabyl účinnosti dnem 1.4.2000 (Sb.č.359/1999, částka 111, s.7662-7681).

9. Pedagogicko-psychologická poradna

Mimo jiné pomáhá řešit výchovné problémy žáků. Provádí odborná vyšetření žáků, poskytuje metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům a výchovným poradcům ve školách.

10. Kurátor pro mládež

Je odborný specializovaný pracovník sociálního referátu. Kurátor provede šetření ve škole, spojí se s problémovým žákem a jeho rodinou, v místě bydliště zjišťuje relevantní informace o dítěti a jeho rodině, res. Zákonných zástupcích. Pokud kurátor zjistí, že se nejedná o nic mimořádně závažného, ukončí celou věc tzv. výchovným

pohovorem s žákem. Když dojde k závěru, že se jedná o závažnou situaci, pošle dítě k psychologovi popř. Psychiatrovi.

11. Střediska výchovné péče (pro děti a mládež)

Zařízení tvořící součást systému pedagogicko-psychologického poradenství a spadající pod školská zařízení pro výkon preventivně výchovné péče poskytují všestrannou odbornou preventivně výchovnou péči. Nenahrazují jiná školská výchovná zařízení, nýbrž doplňují jejich služby. Pobyt ve středisku je dobrovolný a je možný pouze na základě písemné dohody mezi střediskem a zákonnými zástupci klienta. Střediska dosahují svých cílů a úkolů zejména diagnostickou, poradenskou, psychoterapeutickou, výchovnou a vzdělávací činností.

12. Dětské krizové centrum

Poskytuje pomoc šikanovaným dětem a jejich rodinám, nabízí odbornou pomoc orgánům péče o děti, poskytuje konzultační a školící služby pracovníkům, kteří se zabývají danou problematikou.

13. Diagnostický ústav

Podle zákona ze dne 5.2.2002 „Zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů“, který nabyl účinnosti dnem 1.7.2002 představuje diagnostický ústav zařízení, které přijímá děti, resp. Poskytuje péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu, dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. A dětem u nichž bylo nařízeno předběžné nařízení. Do diagnostického ústavu se dítě posílá tehdy, když veškeré snahy o nápravu ze strany školy a spolupracujících pomáhajících institucí selhaly.

14. Policie ČR

Zákonný rámec pro činnost policie vymezuje „Zákon České národní rady o Policii České republiky“. Běžná praxe ve vztahu škola-policie vypadá zhruba tak, že v případě závažného kázeňského přestupku kontaktuje škola policii. Ta se dostaví do školy a buď vyslechne žáka na místě nebo na policejní pracovně. Policie musí vždy

kontaktovat kurátora pro mládež a rodiče a oznámit jim, že dítě bude podrobena výslechu. Z důvodu snahy o zlepšení spolupráce mezi školami a policií vyšel v roce 1998 ve věstníku MŠMT materiál „Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané“.

15. Psychiatrická léčebna

Děti se nejčastěji ocitají na psychiatrických odděleních kvůli výchovným problémům, poruchám v chování- agresivitě, násilnickým sklonům (šikana). Klienty psychiatrické léčebny jsou často oběti šikanování. (Bendl, 2003, Goldmanová, 2000)

Oběti šikany v Brně a okolí mohou využít pomoci některých organizací, které se zabývají mimo jiné i problémem šikany. Například:

Linka bezpečí dětí a mládeže (Nadace naše dítě)

tel. 800155555 - linka je bezplatná a je v provozu 24 hodin denně

Krizové centrum pro děti a mládež Brno, Spondea

Sýpka 25, tel. 541235511, 739078078 – nonstop

Středisko sociální pomoci dětem

Hapalova 4, Brno, tel. 541229298, 549272850

Magdalenium o.s.

tel.776718459 – nonstop

Bílý kruh bezpečí

Slovinská 41, Brno, tel.251511313 – nonstop

Linka naděje

tel.547212333 – nonstop

Fond ohrožených dětí

Francouzská 58, Brno, tel.545215105 (informační leták)

2.4 Dílčí závěr

Šikanování mezi spolužáky není ničím novým, dětská agresivita není problémem pouze u nás, ale je problémem celosvětovým. Jejím řešením se zabývají nejen rodiče, učitelé, ale také týmy psychologů a speciálních pedagogů. Bohužel v současné době se šikanování projevuje již v období mladšího školního věku a i míra bezohledností a brutality se zvyšuje. Na tento problém je třeba pečlivě se zaměřit a svědomitě ho řešit.

3. Chyby v boji proti šikaně

Přestože se o šikaně hovoří stále častěji, bojovat proti tomuto patologickému jevu je velmi náročné a vyžaduje to velmi citlivý a svědomitý přístup. Neznalost správného postupu vyšetřování šikany, špatně zvolená taktika či neschopnost počítat s alternativními postupy by mohlo vést k vážnému poškození oběti. K nejčastějším chybám v boji proti šikaně patří následující:

3.1 Nejčastější chyby pedagogů v boji proti šikaně

V přípravě pedagogů citelně chybí systematicky zážitkový výcvik v práci se skupinovou dynamikou. Pedagogové nejsou pro boj se šikanováním teoreticky ani prakticky vyzbrojeni. Je také nutné uvést skutečnost, že názory na šikanování, a to i názory odborníků, jsou zatíženy neznalostí, mýty a bagatelizací, a jak o povaze, závažnosti a rozšíření šikanování, tak i o možnostech jeho odhalení a nápravy. Od této nepřipravenosti se odvíjí celá situace. Pedagogové se dozvídají o šikanování pouze ojediněle z extrémní formy. Následující kroky usilující o nápravu bývají vesměs chybné a tedy neúčinné. Některé omyly:

- často se vyskytuje vyšetřování agresorů i obětí společně,
- berou se vážně falešní svědkové, kterým poručil „šéf“ neboli „kápo“ agresorů,
- při vyšetřování se nebere zřetel na trauma, stud a mlčenlivost znásilněné oběti,
- bezprostředně se konfrontuje výpověď týraného žáka s výpověďmi jeho učitelů atd.,
- nezdědka se oběť nechá odejít ze školy, případně se převede do vedlejší třídy, přičemž „mašinérie“ šikanování se dále prohlubuje a zdokonaluje.

Při šikanování je dost běžné svalovat veškerou vinu na vedoucího skupiny, třídního učitele apod. Argumentuje se tím, že kdyby měl dotyčný pořádnou kázeň bylo by všechno v pořádku. Jenže ve výchovných ústavech a na vojně je vnější kázeň vynikající a paradoxně právě zde dosahuje šikanování nejdokonalejší podoby.

Hlavním nástrojem pedagoga při ovlivňování skupiny a jednotlivců je jeho vlastní osobnost. Ta musí být v pořádku, pedagog musí sám sobě rozumět a znát své možnosti. Existuje celá řada závažných nedostatků od morální nezralosti přes absenci nadání pro pedagogickou práci po výraznou patologii. Šikanu nevědomky podporují i osobnostně nevyzrálí pedagogové.

Základní překážkou úspěšné prevence šikany je tradiční způsob práce, který pedagogům neumožňuje účinně proti šikanování zasáhnout. Jde o způsob řízení vztahů mezi pedagogem a žáky, který můžeme nazvat hierarchicko-autoritativní. Pedagog v něm usiluje z pozice nadřazené autority proti celé třídě o svůj vliv. Využívá k tomu své přirozené převahy. Spoléhá pouze na své schopnosti, názory a postřehy. Skupinu řídí přímo sám, převažuje jednostranná komunikace, je opomíjena spolupráce mezi žáky, se spoluúčastí žáků na dotváření formy a obsahu výuky se nepočítá.

Hierarchicko-autoritativní styl nevyužívá potenciálu vzájemných vztahů a interakcí mezi žáky, nechává ladem a náhodě mocné síly skupinové dynamiky. Pro tento způsob práce je důležité, aby pedagog byl silná a energická osobnost, která dokáže spolehlivě nastolit vnější kázeň, bez níž není výuka možná. Tento styl má vzhledem k šikanování velká rizika. Podporuje vznik táborů „my“ a „vy“. Při rozdělení třídy na skupiny, které si navzájem nedůvěřují, snáze zakořeňují pravidla šikany. Vede k vytvoření legální sociální struktury, kterou žáci nepřijmou za svou, je pro ně cizí a nezajímavá. To pochopitelně podněcuje snahu hledat a budovat vlastní přijatelnou parastrukturu. Nepracuje systematicky se zpětnými informacemi od jednotlivých žáků, nesměřuje k sebeuvědomění a sebepoznání skupiny jako živého organismu. (Kolář, 1997, Kolář, 2001, Říčan 1995, Bendl, 2003)

3.2 Negativní vlivy rodiny v boji proti šikaně

Rodiny iniciátorů a aktivních účastníků šikanování významně selhávají v naplňování citových potřeb dětí. Většina agresorů projevuje známky citové deprivace nebo subdeprivace. Pro rodiny agresorů je charakteristická absence duchovních a mravních hodnot. Ohled na slabé je chápán jako zbytečná malichernost.

Nedostatky ve výchově :

- agresori se často setkávají s brutalitou a agresí rodičů,
- menší, ale zřetelná podskupina agresorů byla vedena přísně a důsledně, vojenským drilem bez lásky,
- u „typických“ obětí je častý výskyt hyperprotektivní matky. Otec chybí a v blízkosti není žádná mužská identifikační postava. Určitou obměnou jsou rodiny se silnou, dominantní matkou a slabým, submisivním otcem, popřípadě otec chybí a přítel matky se na výchově nepodílí,
- neurotické rodiny, kdy členové jsou napadáni celkovou nejistotou, poruchami sebehodnocení a zvýšenou úzkostí, někdy oběti popisují své rodiče jako nepřátelské, tvrdé, kritické, znevažující jejich důstojnost.

3.3 Negativní vliv společnosti v boji proti šikaně

Epidemický výskyt šikanování v našich školách souvisí i se širšími společenskými vlivy.

- po roce 1989 došlo k rozpadu totalitních struktur, přičemž nové, demokratické se budují velmi pomalu, v době nepříliš jasných pravidel se dostala do popředí „morálka pionýrů západu“, která uznává sílu, dravost a úspěch,
- televize počítačové hry a tiskoviny zahlcují mládež násilím, ve většině předkládané produkce člověk nenalezne věrohodně zobrazeny soucit, bolest, utrpení ani pocit viny,
- odborníci a kompetentní instituce většinou neznají podstatu, mechanismus, rozsah a závažnost šikanování. Neinformují a nevzdělávají veřejnost. Společenské postoje k šikanování jsou ovlivněny neznalostí a zlehčováním. (Kolář, 1997, Kolář, 2001, Říčan 1995, Bendl, 2003)

3.4 Dílčí závěr

K efektivnímu řešení šikanování je zapotřebí určitých příznivých podmínek a okolností. Zejména snaha řešit tento problém ze strany vedení školy, učitelů, rodičů, ministerstva školství a dalších institucí. Bohužel se ještě stále setkáváme s nekompetentností některých učitelů a nezájmem ze strany nadřízených orgánů vytvářet učitelům a žákům podmínky pro předcházení šikanování. Také nezájem rodičů řešit problém vhodným způsobem je alarmující. Tyto a podobné faktory tvoří začarovaný kruh, který brání úspěšnému řešení šikany.

4. Následky šikany a její prevence

Mnohem snadnější a účinnější je šikaně předcházet než ji později – možná už příliš pozdě – odstraňovat nebo proti ní bojovat. To platí jak pro školní, tak pro rodinnou výchovu. Prevence šikany je na místě nejen tam, kde nebyla zpozorována, ale i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly. Pokud by byla prevence dostatečně účinná, nemuselo by docházet k jejím následkům, které jsou hrozivé a mnohdy nezvratné. Oběti, zejména pokročilých stádií šikany, jsou těmito následky mnohdy postiženy do konce svého života.

4.1 Destruktivní účinek šikanování

Destruktivní účinek

Destruktivní účinky šikanování jsou:

- poškození fyzického a psychického zdraví obětí – často dlouhodobě a někdy i trvale psychické a tělesné zdraví, při brutálních formách a v pokročilých stádiích ohrožuje i život oběti,
- fixování antisociálních postojů u agresorů – agresor neměl možnost pocítit sílu společnosti ve vynucování obecných pravidel správného chování vůči svým blízkým, nikdo mu nedal jasně najevo, co nesmí dělat, co je chráněnou sférou druhého člověka,
- ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny – žáci, kteří se přímo neúčastní šikanování, ale jsou svědky krutého bezpráví, ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí. Jsou konfrontováni s faktem, že se s tím nedá nic dělat, že autority nejsou schopny zajistit ochranu a bezpečnost slabým, mravní a zákonné normy jsou zcela bez zábran překračovány, aniž by to pro agresory znamenalo nějakou komplikaci. Obdobně potom přistupují k násilí a k porušování zákona ve svém dalším životě,

- snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku – probuzení a nastartování šikanování je závažnou překážkou pedagogických snah o výchovná a výukový růst skupiny a jejich jednotlivých členů.

Závažnost poškození závisí na tom, jaké míry destruktivní síly šikanování dosáhlo a zda bylo krátkodobé nebo dlouhodobé. (Kolář, 1997, Kolář, 2001 časopisy Prevence, 2005,2005, 2006, <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-skola.html>,)

4.2 Oběti počátečních a pokročilých stádií šikany

Oběti počátečních stupňů šikanování

Následky u prvního a druhého stupně šikanování jsou nenápadnější, ale o to zákeřnější. Takový žák se ve škole necítí dobře a je pochopitelné, že jeho vztah ke škole bývá negativní. Vystavení trvalému bolestivému emočnímu tlaku, tzv. subtilnímu násilí (izolace, ponižování, nadávání, zesměšňování) pozvolna, ale jistě narušuje jeho osobnostní vývoj.

Často se u nich vyskytuje :

- nepozornost při výuce,
- zhoršení prospěchu,
- tendence k nadměrné omluvené absenci (únik do nemoci),
- tendence k neomluvené absenci (záškoláctví),
- poruchy sebehodnocení a narušené, negativní sebepojetí,
- celková nejistota a stále přítomný strach.

Počáteční stádia často zanechávají bolestivé stopy ve formě neurotických přenosových schémat, psychosomatických potíží apod. Trápí oběť po mnoha letech.

Oběti pokročilých stupňů šikanování

U obětí čtvrtého a pátého stupně šikanování jsou následky velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a mají celoživotní charakter. V nejhorších případech „vyřeší“ oběť situaci sebevraždou.

Při dlouhodobějším brutálním šikanování se oběť často zhroutlí a projeví se u ní panická hrůza ze zabití, skutečný strach o život. Oběť má poruchy spánku a trpí nočními děsy. Nezřídka se u ní objeví výrazné psychosomatické potíže, např. únava, nevolnost, bolesti hlavy, břicha, zad, dusivé astmatické záchvaty a podobně. Některé oběti se musejí dlouhodobě léčit a jsou-li starší, zůstávají v pracovní neschopnosti. V jiných případech se sice oběť nezhroutí, avšak není schopna pokračovat ve studiu ani po přeřazení na jinou školu. Neadaptuje se na novou třídu nebo opakovaně neuspěje u závěrečných zkoušek.

Průvodním jevem je těžká porucha sebehodnocení a sebezničující tendence. Duševní poranění je hluboké a zacelení jen povrchní. Stačí větší zátěž v meziosobní oblasti a „rána“ se otevře, fasáda obranyschopnosti se zhroutlí a projevuje se depresivní ladění, někdy doprovázené sebevražednými myšlenkami. Smutnou pravdou je i skutečnost, že bývalé oběti se po přechodu na jinou školu někdy znovu stávají terčem šikanování. Oběti pokročilých šikan mají tendenci ode všeho uniknout, všechno vzdát a skrýt se. Po odchodu ze školy je těžké se k nim přiblížit, je obtížné se dozvědět, co se s nimi stalo. Potřebují pomoc, ale je téměř nemožné získat je pro spolupráci. Jejich hlavní znaky jsou chronické depresivní stavy, poruchy přizpůsobivosti, poruchy vývoje osobnosti. (Kolář, 2001, Kolář 1997, <http://referaty-seminarky.cz/sikana/>)

4.3 Primární a sekundární prevence šikany

Druhy prevence šikany

primární prevence – uplatňuje se v případech, kdy k šikaně dosud nedošlo. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte, v informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, preventivních aktivitách ve školách. Nejlepší ochranou proti šikanování je budování otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi členy školního společenství, školní komunity,

sekundární prevence – se uplatňuje v situacích, kdy k šikaně už došlo a kde musí být použita taková opatření k nápravě, aby se problémy už znovu neobjevily. Radíme sem včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření, včetně výchovné práce s agresory, čímž se podrobně zabývám v kapitole 2, v rámci problematiky vyšetřování šikany.

V současné době prakticky neexistuje terciární prevence v oblasti šikanování. Prevencí není myšleno pouze předcházení šikanování, ale i jeho řešení ve všech jeho stádiích. (Bendl, 2003)

4.4 Dílčí závěr

Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví zúčastněných. Šikanování se vyskytuje u dětí a mládeže jako přechodný jev, zpočátku jde o různé zlomyslnosti a klukoviny, pokud by však nebyli učitelé, rodiče a ostatní přihlížející dostatečně ostražití, mohlo by se z těchto nevinných hrátek v budoucnosti vyvinout sociálně patologické chování. Především z tohoto důvodu je prevence a řešení šikanování velmi důležité.

5. Příklady z praxe

Případy šikany z praxe

V průběhu svého působení na Obvodním oddělení Policie ČR v Blansku jsem se setkala s případy, u kterých bylo podezření z šikany a to jak z vlastní praxe, tak ze spisových materiálů jiných Obvodních oddělení Policie ČR a tyto ve své bakalářské práci uvádím:

První případ

Na Obvodní oddělení PČR Blansko bylo dne 18.6.2008 oznámeno, že v Blansku na jedné ze základních škol došlo k fyzickému napadení mezi žáky. Na místo byla vyslána hlídka Policie ČR Blansko, která zjistila, že by se mohlo jednat o podezření z provinění násilí proti skupině obyvatelů a jednotlivci dle ust. § 197a odstavec 1 trestního zákona, kterého se měli dopustit dva žáci 9. třídy této základní školy.

Z výslechu mladistvého P.K. vyplynulo, že od roku 2006 do podání oznámení na PČR dne 18.6.2008, které učinila učitelka základní školy, byl tento chlapec soustavně vyhledáván ve škole a jejím okolí, slovně napadán vulgárními nadávkami a bylo mu vyhrožováno zabitím ze strany mladistvého spolužáka P.G. Mladistvý P.K. za přítomnosti pedagoga základní školy vypověděl dne 18.6.2008, že od roku 2006 do počátku roku 2008 docházelo pouze ke slovním urážkám a to zejména v průběhu přestávek na chodbách základní školy. Od počátku roku 2008 se ke slovním urážkám přidalo i vyhrožování fyzickým napadením a usmrcením a od března roku 2008 do června 2008 došlo v pěti případech k jeho fyzickému napadení, žduchání a fackování, ze strany mladistvého P.G. v důsledku čehož měl mladistvý P.K. z agresora silný strach, který se projevoval tím, že mladistvý P.K. začal zadržávat v řeči, měl třes rukou, bál se vycházet z domu a pohybovat se na místech, kde by se mohl s mladistvým P.G. setkat. V průběhu vyšetřování tohoto případu bylo zjištěno, že mladistvý P.K. je i nadále napadán osobou P.G. což bylo postupně zadokumentováno v dalších výsleších mladistvého P.K. a to ze dne 30.9.2008, kdy vypověděl, že má z mladistvého P.G. strach, že tento ho bije do obličeje otevřenou dlaní, ale současně uvedl, že již nemá žádné psychické problémy, že již nezadržává v řeči nemá třes rukou. Ve výslechu také

uvedl, že by byl velmi rád, aby bylo vyšetřování ukončeno, protože má strach, že by se mu mohl P.G. začít mstít a opět mu ubližovat. Vyšetřování ukončeno nebylo, naopak tyto skutečnosti uvedené P.K. daly podnět k hlubšímu prošetření celé věci. Bylo prováděno šetření ve škole, mezi spolužáky, kamarády v místě bydliště, v rodině a to ve spolupráci s pracovníky Orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) Blansko. V době tohoto šetření dne 3.10.2008 se opět dostavil mladistvý P.K., který uvedl, že i po ukončení povinné školní docházky, v době kdy chtěl navštívit své bývalé učitele se před školou setkal s P.G., který ho začal slovně opět napadat „Co na mě čumíš ?“, na což mu P.K. odpověděl, že si může dělat co chce. Následně došlo ze strany P.G. k fyzickému napadení P.K. a to tak, že ho nejprve žduchl a poté co upadl na zem mu dal několik ran pěstí do hlavy, čímž mu způsobil povrchová zranění (dle lékařské zprávy). V jeho výpovědi bylo opět uvedeno, že má strach z mladistvého P.G. a z jeho stupňující se agrese.

Dne 16.10.2008 byl za přítomnosti obhájce, pracovníka OSPOD, pracovníka probačně-mediační služby a matky proveden výslech agresora, mladistvého P.G., který k věci uvedl, že od konce osmé třídy měl problém s mladistvým P.K., který mu byl nesympatický, ale nedokázal uvést důvody proč. Z počátku bral své chování spíše ze srandy, později se dozvěděl, že o něm P.K. špatně mluví a proto použil hrubší nadávky a výhrůžky „seš mrtvej, zabiju tě, ukopnu ti hlavu“ pro výstrahu. K fyzickému napadání došlo až později, z počátku mladistvého P.K. jen žduchal, později se to zostřilo, protože ho začal nenávidět a tak dostával i facky, ale protože se bránil tak přitvrdil a dal mu i pár ran pěstí. Dále uvedl, že P.K. napadal ve škole i mimo ni.

Základní škola se k celé situaci postavila tak, že mladistvý P.G. dostal o stupeň sníženou známku z chování a celou věc byla šetřena v součinnosti školního psychologa a pracovníků OSPOD Blansko.

Dne 2.12.2008 byl spisový materiál s návrhem na podání obžaloby zaslán na OSZ Blansko, kdy státní zástupce dne 13.1.2009 usnesením dle ust. § 307 odstavec 2. trestního řádu trestní stíhání mladistvého P.G. podmíněně zastavil a stanovil zkušební dobu 2 let.

Podle mého názoru byl tento případ ukázkovým případem šikany, kdy oběť byla dlouhodobě napadána ze strany agresora se stupňující se intenzitou tak, že byla schopna uvádět, že všechny její somatické problémy, které v důsledku tohoto vznikly, ustaly, a to zejména z velkého strachu před dalším napadáním ze strany agresora.

Druhý případ

V roce 2004 bylo oznámeno na OOP Brno, že na ZŠ v Líšni probíhá jednání, vykazující znaky šikany jedenáctileté dívky formou výhrůžných dopisů ze strany jiného spolužáka či spolužačky. Oznámení podala matka dívky, kdy ve svém oznámení uvedla, že dcera po delší dobu psychicky strádala, odmítala jídlo, bylo plačtivá a na její dotaz co se s ní děje, jí její dcera předložila několik anonymních výhrůžných dopisů psaných rukou, které dostávala denně od někoho ze třídy. Dopisy obsahovaly výhrůžky usmrcením, vyhozením z okna apod. Dlouhodobé šetření policie bylo neúspěšné, a tak se přistoupilo k tomu, že komisařka požádala třídní učitelku, aby zajistila rukopis všech dětí ze třídy a to formou napsaného diktátu, tak, aby o tomto děti nevěděly. Porovnáním písma z anonymních dopisů a psaných diktátů došla komisařka k závěru, že nejvíce shodné je písmo samotné dívky, která celou věcí trpí. Vzhledem k tomuto zjištění požádala komisařka o pomoc dětského psychiatra a za jeho přítomnosti se dívka přiznala k tomu, že dopisy si psala sama a poté se rozplakala a dále k věci již nic neuvěděla. Z následně vypracované lékařské zprávy vyšlo najevo, že dívka se v rodině cítila osamocená a bez zájmu rodičů, čímž velice trpěla, a proto zvolila tento postup, kterým dosáhla zvýšeného zájmu svých rodičů. Šetření tohoto případu, kdy tento měl zprvu znaky šikany, byl na OOP Brno ukončen.

V tomto případě, jak je patrné, nešlo o šikanu, avšak z prvotního oznámení nebyla tato skutečnost jasná, přístup matky dívky, policie a učitelky hodnotím velmi pozitivně, neboť podle mého názoru věc nepodcenili a zabývali se jí velmi pečlivě. Následná péče psychiatra byla na místě a dívce tak bylo poskytnuto maximum k vyřešení jejího problému.

Třetí případ

Zajímavý je i případ z Domažlicka ze dne 18.10.2007 - Šestice hochů si vybrala dva spolužáky, které psychicky i fyzicky týrala „píchali je pravítkem do genitálií, zamykali je potmě na záchodě, kde je fackovali a kopali do nich. Dále na nich například imitovali jízdu na motorce, skateboardu či bobech. Při tom po nich skákali a šlapali. Před tabulí je svlékli do slipů a vytahovali je za ně do výšky, až řvali bolestí“. Vrcholem pak bylo, když jednoho z hochů tyrani chytily za ruce a nohy a doslova jako s beranidlem s ním vyrazili zamčené dveře do třídy. Podle soudce se na šikanu přišlo v okamžiku, kdy se jeden z mučených hochů zhroutil. Pak teprve škola podala trestní oznámení na policii a začalo vyšetřování. Odsouzení mladíci podle soudce nepocházejí z problémových rodin naopak jejich rodiče žijí spořádaným životem. Soudce dále uvedl, že když četl obžalobu jímala ho hrůza, v odůvodnění rozsudku poukázal na to, že určitý podíl za šikanu hrubého kalibru nese i vedení školy, neboť signály už mělo dřív a kdyby včas zasáhlo, nemuselo by to dojít tak daleko. Dva mladíci, kterým už bylo 15 let dostali za trestný čin vydírání roční trest vězení s podmíněčným odkladem na dva roky. Zbylým 4 nezletilcům soud uložil dohled probačního úředníka s povinností se podrobit výchovné terapii v některých ze středisek výchovné péče.

Tento případ šikany není jediný, který se dostal před domažlický soud. Na verdikt čekají dva jedenáctiletí chlapci, kteří od svých spolužáků pod pohrůžkou násilí vyžadovali peníze, svačiny, školní pomůcky a nutili je k různým drobným úkonům, např. Mytí tabule nebo sbírání věcí ze země.

Čtvrtý případ

Během vykonávání své odborné praxe na Základní škole Edvarda Beneše v Lysicích v období od 1.1.2009 do 25.2.2009 jsem byla osobně přítomna řešení případu, kdy se zvažovalo zda jde o šikanu. Posuzovalo se jednání třech dvanáctiletých chlapců ZŠ Lysice, kteří od září 2008 do ledna 2009 soustavně obtěžovali svoji spolužačku, která pochází se sociálně slabší rodiny a to tak, že ji oblečenou dva chytily a třetí jí osahával na prsou a přirození přes oblečení. Na uvedené jednání chlapců upozornila jedna maminka jiného dítěte ze třídy, které se s tímto doma svěřilo. Tyto incidenty probíhaly většinou jedenkrát denně o velké přestávce v zadní části třídy za zástěnou. Šetřením ve škole a pohovory účastníků za přítomnosti školního

psychologa bylo zjištěno, že se v osahávání chlapci střídali a dle výpovědi spolužačky toto bylo proti její vůli. Byl proveden pohovor s rodiči chlapců i dívky a také pohovory se spolužáky, kdy někteří z nich uváděli výše uvedené skutečnosti a někteří naopak, že dívce se to líbilo a tato jim osahávání s úsměvem vracela. Po provedeném šetření dospěl ředitel školy k závěru, že se jedná o chování související s věkem adolescentů, které však podle něj přesáhlo povolené meze. Proto bylo přistoupeno k potrestání chlapců ve formě snížení známky z chování o jeden stupeň a bylo jim doporučeno za přítomnosti rodičů spolupracovat se školním psychologem. Třídní učitelka a psycholog provedli pro všechny děti besedu na téma šikana.

U všech jednání, která probíhala v rámci vyšetřování tohoto případu jsem byla osobně přítomna a ze získaných poznatků jsem nabyla dojmu, že o šikanu se nejednalo, ačkoliv zprvu tomu vše nasvědčovalo. Výsledky všech zúčastněných se lišily, zejména výpovědi spolužáků, kdy někteří uváděli, že dívka jednáním chlapců trpěla a druzí, že toto jednání spíše vyhledávala. Sama se přikláním spíše k tvrzení, že o šikanu se nejedná, neboť dívka s chlapci trávila spoustu volného času ve škole i mimo ni a to bez jakéhokoliv projevu nelibosti. Zhodnocení situace ředitelem školy a psychologem bylo podle mého názoru správné. Taktéž průběh vyšetřování byl veden správně.

Závěr

Šikana, zejména v případě, že se týká dětí a mládeže, je velice citlivá a problematická záležitost. Někteří lidé tuto problematiku obcházejí a dělají, jakoby buď neexistovala nebo se jich netýkala. Teprve poté, co se s ní sami prostřednictvím svých dětí setkají tvář v tvář, pochopí, že před tímto problémem nelze utíkat a dělat, že se jim nemůže nic podobného stát.

Závažnost tohoto patologického jevu je neoddiskutovatelná, neboť v počátku se to děje nenápadně prostřednictvím různých legráček, později nastupuje fyzické násilí nebo krutá fyzická agrese. Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem, často nabývá charakteru skupinové trestné činnosti a má některé „dětské“ rysy organizovaného zločinu. Oběti mohou následky šikanování na těle i duši nést po celý svůj život. Z výše uvedených skutečností vyplývá, že před touto problematikou nelze zavírat oči, ale naopak postavit se jí čelem.

Shromáždováním a studiem literatury, návštěvou probační a mediační služby v Blansku, rozhovorem s kurátorem pro mládež z Orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) v Boskovicích a při své praxi na Základní škole Edvarda Beneše v Lysicích jsem zjistila, že problematika šikany je velmi rozšířeným tématem a po všech stránkách je k ní přístupováno velmi zodpovědně. Učitelé základní školy v Lysicích jsou pravidelně proškolení specialisty na šikanu, tak, aby dokázali správně rozpoznat její případné prvotní příznaky a následně na situaci správně reagovat, orientovat se v ní a řešit. Na chodbách školy jsou umístěny nástěnky, které o šikaně informují žáky a jsou pro ně také ze stran učitelů a pracovníků OSPOD připravovány besedy na toto téma. Kurátorka pro mládež pracuje s postiženými žáky, agresory i jejich rodiči, obětem se věnuje psycholog. Také pracovníci probační a mediační služby jsou o tomto problému velmi dobře informováni a spolupracují v těchto případech jak s kurátory tak s policií.

Zpracováním získaných podkladů jsem dospěla k závěru, že na existenci šikany se podílí hlavně špatné vztahy mezi spolužáky, ve kterých převládá bezohlednost a násilí, spolužáci se k sobě chovají nepřátelsky, ubližují si a oběti jsou často bezradné. Nemalou měrou také vztahy v rodině, snadná dostupnost násilí prezentovaného

v médiích, agresivní formy počítačových her a celkově neutěšený stav naší společnosti. Ačkoliv se o šikaně stále více mluví, je přece jen problémem novým, se kterým se všichni snažíme umět pracovat. Tento úkol je nelehký zejména pro pedagogy a rodiče.

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala také diagnostikou a vyšetřováním šikany a v neposlední řadě jejími následky a prevencí. V závěru uvádím několik příkladů z praxe s řešením jednotlivých uváděných případů.

Bakalářskou prací jsem se snažila co nejlépe dosáhnout cílů uvedených v úvodu. Studium shromážděných materiálů a související praxí jsem došla k názoru, že problém šikany lze zpracovat z různých pohledů. Svou práci jsem koncipovala tak, abych vytvořila ucelený a posloupný náhled na šikanu tak, aby výsledkem byl přehledný materiál o této problematice. Šikana je tak závažným patologickým jevem, že by si zasloužila více prostoru a detailní rozebrání jednotlivých obsahových částí. V souvislosti se zpracováním bakalářské práce jsem získala mnoho zajímavých a užitečných poznatků, které mohu použít nejen ve své praxi, ale i při výchově svých dětí.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá tematikou šikany, jejími kořeny v historii a jejími projevy v současnosti, dále jejími příčinami a neobvyklými formami, popisuje a podrobně rozebírá jednotlivá vývojová stádia, charakterizuje agresora a oběť.

Uvádí a popisuje zvláštnosti šikany u dětí a mládeže, která má svá specifika, její projevy ve škole, správnou diagnostiku a vhodně volené strategie, metody a taktiku vyšetřování, bez nichž by nemohla být šikana nikdy úspěšně řešena.

Práce také upozorňuje na nejčastější chyby pedagogů, na negativní vlivy rodiny a společnosti, které mohou, nebudou-li včas odstraněny, celou situaci učinit složitější.

Konec práce je zaměřen na destruktivní účinek šikanování na obětech v počátečních a pokročilých stádiích šikany, obsahuje také význam primární a sekundární prevence v boji proti šikaně. Jsou v ní uvedeny také praktické příklady.

Anotace a klíčová slova

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tematikou šikany, se zaměřením na šikanování ve školním prostředí. Popisuje její příčiny, vývojová stádia, diagnostiku, vyšetřování, následky a prevenci, přičemž se jednotlivými obsahovými částmi podrobněji zabývá. V závěru práce jsou uvedeny příklady šikany z praktického života současnosti.

Klíčová slova

Šikana, děti, mládež, škola, agresor, oběť, vývojová stádia, diagnostika, vyšetřování, prevence

Annotation

Bachelor thesis topic deals with bullying, with a focus on bullying at school. It describes the causes, developmental stage, diagnosis, investigation, prevention and consequences, the individual parts in more detail content deals. At the end of the work are examples of bullying in practical life now.

Keywords

Bullying, children, youth, school, aggressor, victim, developmental stage, diagnosis, investigation, prevention

Seznam použité literatury

6. METODICKÝ POKYN MINISTRA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, Č.j. 28 275/2000-22, nabyl účinnosti dne 1.1.2001
7. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, vydalo ISV nakladatelství, Praha, 2003, vydání první, ISBN 80-86642-08-9
8. ERB, H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*, vydalo: nakladatelství Amulet, s.r.o. Praha, 2000, ISBN 80-86299-22-8
9. GÖDTEL, R. *Sexualita a násilí*, vydal Český spisovatel, a.s., Praha 1994, 6388. publikace
10. GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit*, vydalo Portál s.r.o., Praha 2000, 556 publikaci, ISBN 80-7178-413-3
11. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, vydal Portál, Praha 2001, ISBN 80-7178-513-X.
12. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*, vydal Portál, Praha 1997, 2000, ISBN 80-7178-123-1
13. LOVASOVÁ, L. *Šikana*, vydal Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006, ISBN 80-86991-65-2
14. PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*, vydalo nakladatelství G plus G, Praha 1999, ISBN 80-86103-21-8
15. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, vydal Portál, Praha 1995, ISBN 80-7178-049-9
16. SLAVÍKOVÁ, J. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*, vydal Portál 2006, ISBN 80-7367-115-8
17. ČASOPIS PREVENCE, vyd. fa SEND, metodická pomůcka, ročník 2, číslo 7 z roku 2005

18. ČASOPIS PREVENCE, vyd. fa SEND, metodická pomůcka, ročník ročník 2, číslo 8 z roku 2005
19. ČASOPIS PREVENCE, vyd. fa SEND, metodická pomůcka, ročník ročník 3, číslo 6 z roku 2006
20. <http://www.sikana.cz/>
21. <http://www.minimalizacesikany.cz/>
22. <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-skola.html/>
23. <http://referaty-seminarky.cz/sikana/>